

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Konung Sverker den andres drottningar

Toll, Hans

Fornvännen 197-206

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1920_197

Ingår i: samla.raa.se

deltid¹. Den övre, mera präktigt utstyrda våningen var då avsedd för borgherren och hans familj och bottenvåningen för tjänstefolket, som genom taköppningen kunde åhöra gudstjänsten.

På undersökningens nuvarande stadium kan det ej vara lämpligt att mera ingående diskutera de problem, som sålunda äro förbundna med "Sverkersgårdens" byggnad. Att synnerligen intressanta spörsmål äro förknippade därmed torde ligga i öppen dag, och det är livligt att hoppas, att 1920 års undersökning skall medföra ett sådant resultat, att det dunkel, som allt fortfarande vilar över denna anläggning, ytterligare skall kunna skingras.

Konung Sverker den andres drottningar.

Av

HANS TOLL.

Med anledning av de i denna tidskrift förekommande uppsatser rörande blyrullefyndet i "Sverkerskapellet" vid Alvastra² kan det hava sitt intresse att här historiskt undersöka vad vi om konung Sverker den andres båda drottningar känna, enär det därvid visar sig, att möjligen svårigheterna minskas identifiera blyrullens *Benedikta* med konungens ena drottning med detta namn.

"Sverkers fader Karl Sverkesson gifte sig år 1163 med

¹ Se härom vidare Piper, *anf. arb.*, sid. 536 ff.; Heinrich Bergner, *Handbuch der kirchlichen Kunstertümer in Deutschland*, Leipzig 1905, sid. 70 ff.; Enlart, *Manuel*, II, *Architecture civile et militaire*, Paris 1904, sid. 77.

² *Fornvännen* 1918, häft. 3—4 (pag. 186, 199, 202), 1919, häft. 2 (pag. 103), se även Brate, *Östergötlands runinskrifter* (pag. 227).

hans moder Christina, dotter till danske konung Valdemar den förstes äldsta syster Margarethe och Stig "Hvidlædir",¹ samt något efter Valdemars son Knuts födelse, då nämligen svenske jarlen Guthorm stod fadder till denne, medan han uppehöll sig i Danmark för att hämta Christina till Sverige. Sverker kan därför icke gärna vara född tidigare än år 1164. När fadern i april 1167 blev dödad på Visingsö av Knut Eriksson, blev Sverker därför även buren i "kilding" till Danmark.²

Från hans uppväxtår där känna vi intet. Först senare finna vi vid år 1198 uti "Sverres saga" angivet, att en av denne norske konungs hövdingar Karl, som var gift med Ingeborg, konungens dotter, och som då stupade, var son till konung Sverker. På angivna skäl — huvudsakligen kronologiska — har Munch (anf. st. III, pag. 326) antagit denne vara en — annars okänd — oäkta son till Sverker den förste. Suhm (*Danmarks Historie* VIII, pag. 467, not a) antager, att Karl Sverkersson av år 1298 var oäkta son av Sverker den andre, "thi Sön av en dansk moder havde han næppe ægtet Sverres dotter paa en tid, da Fiendskabet var saa stort mellem de danske och Sverre. Han maa da have været meget ung, og næppe født förend 1180 efter hans Faders Alder at dømme." I alla händelser kan hans moder icke hava varit Benedikta, Ebbes dotter (Se här nedan pag. 205).

Nu är huvudfrågan den, i vilken ordningsföljd Sverkers båda drottningar följa efter varandra. Å *ena sidan* omnämner en på 1580-talet sammanskriven genealogi över ärkebiskop Absalon och dennes släkt *Benedikta*, som göres till dotter av den vid Lena år 1208 stupade Ebbe Sunesön samt gift med "dominus Sverco", uti vilket gifte föddes Helena,

¹ Denne göres av Thiset (*Danmarks Adels Aarboeg* XV) till son av Toke (var † 1161), Skjalm Hvides son.

² Munch, *Det norske Folks Historie*, III, pag. 326. Konungalängden framför Gamla Västgötalagen säger under beskrivningen över Karl Sverkersson följande: "Æn sun Swærkis war boren i Danmark i Kiltu oc war ömblegh hans færd." Här skall tydligtvis stå: "Swærkir". (Se: Ihre, *Cat. Reg. Sv.*, pag. 93).

moder till Benedikta och Catarina.¹ Å andra sidan säger "Konung Inge och hans bröders saga", att Birger Jarl Brosa efterlämnade i sitt gifte med Brigida, konung Harald Gilles dotter, förutom de fyra i nummerföljd nämnda sönerna, Philippus jarl, Knut jarl, Folke och Magnus, tre namngivna döttrar, bland vilka Ingegerd, gift med Sverker sveakonung, i vilket gifte föddes konung Johan,² vilket sistnämnda även intygas av Knytlingasagan.³

Om vi nu sammanställa dessa bägge uppgifter samt därtill lägga, att Johan troligen måste varit född år 1201,⁴ så kunna vi vid första ögonkastet finna sannolik nuvarande svenska historieskriwares åsigt, att Ingegerd varit Sverkers andra gemål och att Benedikta varit hans första samt gift med denne långt innan han blivit konung. Härigenom skulle lättast förklaras, att Sverker i förstnämnda källa icke kallas för konung utan endast för "dominus". [Detta sistnämnda är emellertid av mindre betydelse, då några ord högre upp på samma ställe Sverker omnämnes i samband med Lenaslaget (och även där saknar kunglig titel)].

De äldsta svenska historieskrivarne hava emellertid ej känt

¹ Langebek, *Scriptores rer. dan.* IV, pag. 548.

² *Heimskringla* III (1872) kap. 22, pag. 227. ("Doetr þeirra: Ingigerdr, er atti Sörkvir Sviakonungr, þeirra son var Jon konungr.")

³ Köpenhamn 1829, cap. 93, pag. 298 ("den svenske konge Sörkver, han var gift med Ingegerd, en Datter av Jarlen Birger Brosa; deres Søn var den svenske konge Johan").

⁴ Munch säger härom följande (anf. st. III, pag. 348): "Jon var; som Sverres saga cap. 182 uttryckelig angiver, ved morfadern Birger Jarls död 1202 et Aar gammel; han var alltsaa født 1201; hvilket ogsaa tildels framgaar deraf, at han ej kronedes før 1219, d. v. s. efter opnaet myndighedsalder af 18 aar." *Sverres saga* oppger emellertid felaktigt, att år 1195 (i andra avskrifter står även felaktigt år 1215) dogo konungarne Sverre, Knut Valdemarsson och Birger Brosa, att *då* var Johan ett år och att svearne då hade en byxlös konung. Detta årtal har synbarligen uppstått genom felskrivning (se Munch, anf. st., III, pag. 389). Birger Brosa dog faktiskt år 1202 (*S. R. S. I*, pag. 110). Nyare svenska källor — exempelvis Nordisk Familjebok — dela Munchs ovan nämnda åsikt om Johans ålder.

till Sverkers giften. Messenius är den förste, som talar om Benedikta samt nämner som hennes söner Turo och Johan samt dottern Helena, gift med Suné, Folke Jarls son.¹ För vad angår Johan, strider detta, som synes, mot förenämnda sagouppgifter. Peringsköld torde varit den förste, som uppmärksammat dessa uppgifter och som därför givit Sverker tvenne drottningar. Betecknande nog låter han Benedikta vara konungens andra gemål (samt åt denne föda Helena). Om ordningsföljden dem emellan hava senare meningarne skiftat. Vår tids historieskrivare låta Benedikta som Sverkers första gemål föda Helena och Ingegerd som hans andra bliva moder åt Johan. På grund av dessa åsikter har man ansett, att den Benedikta, som förekommer omnämnd i blyrullen, icke kunnat vara identisk med Sverkers drottning med detta namn. — Härtill skall till att börja med påpekas, att dessa historieskrivare tydligtvis icke haft ögonen öppna för den möjligheten, att konung Sverker, oaktat han bevisligen med Ingegerd haft en son, som vid hans död ännu var omyndig [som vi sett sannolikt endast nio år gammal], dock kan före sitt frånfalle hava trätt i annat gifte. — Vidare hava synbarligen dessa författare låtit — som för övrigt antagligt är — Johan och Helena födas i faderns olika giften, men baserat detta å en uppgift uti den konungalängd, som inleder gamla Västgöotalagen, och uti vilken det rörande Sverker och dennes död år 1210 vid Gestilren säges följande: "Saextandi war Swarkir, sniaellaer man oc godpaer draengaer. röndes sinu riki wael aen Folkungaer toko liiff aff hanum. hans sialfs maghaer gördhe hanum þaet i Gyastilren. oc i Alvastrum liggaer han, oc aer hans. e. giaettit at godþo". Nu var ju, som vi känna av det föregående, en viss Folke broder till Ingegerd, Sverkers gemål, och då bevisligen² en Folke jarl stupade i slaget, har man

¹ *Scandia illustrata*, del. XII (pag. 112) talar endast om ett Sverkers gifte, nämligen med Benedikta.

² *S. R. S.* I, pag. 40, 49, 53, III, pag. 2, 62 etc. Minsta Rimkrönikan säger endast: min magh af Folkungasläkt | samkade sik Folk mik til meen |

därav slutit till både att denne Folke jarl varit identisk med Sverkers förenämnde "magh" och att denne senares dotter Helena måste varit född med Benedikta, då faktiskt denna Helena var gift med Sune, Folke jarls son, och ej gärna kunde varit gift med sin kusin. Man har här dragit en slutsats på tvivelaktiga premisser! För det första är det ej alls visst, att Folke jarl varit identisk med Ingegerds broder med detta namn. Denne senare saknar, som vi se, i sagan jarlatitel i motsats mot de bägge äldre bröderna¹ och kan hava varit den Folke, som enligt Messenius överlevde slaget vid Gestilren och var Birger Brosas son, under det att samme författare gör Folke jarl till Birgers broder. För det andra är icke tiden känd, då Sune gifte sig med Helena.² Därest detta giftermål ägt rum före slaget vid Gestilren, kan Sune, fast mindre sannolikt, vara den, som i förenämnda konungalängd betecknats som konung Sverkers "magh".³

Men även om Folke jarl varit Sverkers svåger samt denne med Ingegerd haft sonen Johan samt med Benedikta⁴ dottern Helena, vilket allt jag finner antagligt, så kan ändock Benedikta hava varit Sverkers andra gemål, när man tager hänsyn

ok drap mik vid Gästilreen." Pros.-Krönikan meddelar följande: "hans magh war aff folkunga-slekt och stride mot swerikes konunge i gestilren och swerkir wart draepin j the striden."

¹ Häremot skulle visserligen kunna invändas, att Philips och Knuts jarlatitlar såsom norska lättare kunde vara bekanta för en norsk sagoförfattare än Folke jarls svenska jarlatitel. Men det kan näppeligen antagas, att denne författare ej skulde känt till Sveriges främste enskilde man efter Birger Brosas död, synnerligast om Folke jarl varit konung Harald Gilles dotterson. Folke, Birgers son, tyckes hava varit född redan då tronpretendenten Sverre år 1176 besökte Birger Brosa, ty Sverre säger året därpå till Birkebejnarna, att Birger hade tre söner (*Sverres saga*, cap. 182) och Folke, som vi ovan sett, sättes i anförda sagan som nummer tre bland desse.

² Jag hoppas att längre fram få behandla denna fråga i en Folkungastudie under titeln: "Klosterof".

³ Detta under den förutsättning bl. a., att denne "magh" icke stupade i striden, ty Sune dog först år 1247. (*S. R. S.* III, pag. 4).

⁴ Detta framgår även indirekt därav, att Helenas ena dotter bar namnet Benedikta. (Se: Toll, *Folkungastudier I, Pers. hist. tidskr.* XX, pag. 109 f.).

just till den möjlighet, som, såsom ovan nämnts, hittills undgått svenska historieskrivare.

Den skarpsinnige Munch har sålunda uti sin *Det Norske Folks Historie* uttalat sig härför.¹ Som huvudskäl har han därvid anfört, att annars skulle ovillkorligen Sverkers söner med Benedikta hava efterträtt denne på tronen före Johan, konungens son med Ingegerd. Författaren slutar med att framhålla, att det bliver "sterk Formodning til", att Sverker för Benediktas skull förskjutit Ingegerd samt att detta kan hava varit anledningen till att Folkungarne *både* läto hylla Johan såsom spätt barn till tronföljare (för den händelse Sverker skulle få söner med Benedikta) *och* sedan blevo Sverkers ovänner. Munch har sålunda tydligtvis satt tro till uppgiften om förenämnde Turo såsom Sverkers son samt till Suhms uttryckliga meddelande (anf. st. XIII, pag. 680—681) att, förutom Johan, Sverkers son med Ingegerd, funnos åren 1208, 1210, två söner uti Sverkers gifte med Benedikta.² Vad åter Turo angår så lämna såväl Sophia Brahes släktbok som även Messenius den uppgift, att denne son existerat samt varit stamfader till den svensk-danska adliga ätten *Hack*.³ Den annars så kritiske *Lagerbring*⁴ biträder denna åsikt samt lämnar ett stamregister över slakten. *Langebek*⁵ däremot tror, att det hela beror på ett missförstånd, uppkommet genom förekomsten år 1349 av

¹ III, pag. 348, 436—437, 476.

² Suhm nämner, mig veterligen, ej namnet på den andre. Karl kan det ju ej vara, då författaren om denne har annan åsikt (se här ovan) samt denne dessutom stupade år 1198. Även Suhm har den gamla vanföreställningen, att Benedikta varit Sverkers första gemål samt finner därför underligt, att Ebbesönerna ville understödja kung Sverker trots det att denne utsett Johan till sin efterträdare, oaktat "Sverker med Bengta havde avlet tvende Sønner, der vare ældre end Johan, og havde altsaa større Ret till Tronen." Här har Munch sålunda tydligtvis läst denna Suhms invändning men varit, i motsats mot denne, skarpsinnig nog att draga ut de riktiga konsekvenserna härav.

³ Langebek, *Script. rer. dan.* IV, pag. 548—549.

⁴ *Svea Rikes Historia* II, pag. 96—101, 304—307.

Anförda ställe i not ³.

en viss Tuvo Sverkerson, som var gift med Ingerdis, Peter Kols dotter, samt att detta kan hava förlett såväl *Vellejus* att tänka sig en viss Turi Sverkesson som *Martinus Petri* att omnämna Thue Sverkinson gift med bemälda Ingerdis. Lagerbring har senare¹ sökt bemöta denna Langebeks mening. — Det skall emellertid här sägas, att denna åsikt om ätten Hacks härkomst visserligen kan vara möjlig, men är fullständigt både obevisad och obevisbar. Någon son till Sverker med namnet Turo förekommer ej heller urkundligt.² — Vad så slutligen angår Munchs antagande rörande anledningen till Johan Sverkerssons hyllande som spätt barn, skall här påpekas, att härigenom endast behöver hava följts gängse praxis. Sålunda hade exempelvis Sverkers företrädare, Knut Eriksson, låtit hylla sin äldsta son som sådan.

Om man nu ställer samman ovannämnda sakkförhållanden, så skulle man då i hastigheten kunna finna möjligen antagligt, att Sverker såsom mycket ung och såsom endast "dominus" vid sin mormors broders hov gift sig med förenämnda Benedikta, att genom norske hövdingen Karl Sverkerssons bemedling, — därest denne varit oäkta son till Sverker den förste och ej till Sverker den andre — banats väg till försoning mellan Sverker och Erikssonska huset i och med det, att Sverre år 1185 gifte sig med Knut Erikssons syster, att Sverker därefter gift sig med dottern till Birger Brosa, sveajarlen, att se-

¹ Uti förordet till del IV av anf. st.

² Sverker den andre, som fått sig tilldelat namnet: Blafot (*S. R. S. I* pag. 20) erhåller i en kronologi (*S. R. S. I*, pag. 53), som Benzelius ansett härleda sig från mitten av 1400-talet, tillnamnet: Hack. Denna tradition synes alltså redan då varit känd. Uti *Danmarks Adels Aarbog*, XIII, pag. 163, läses under ätten *Hack* följande: "Slægtbøgerne fable en hel del om denne gamle Slægt, hvis Herkomst de gjennem de svenske Konge Sverker, Karl och den yngre Sverker † 1210 udlede fra "Hakel, en fornem Greve fra Russland." Om der ligger et Gran af Sandhed heri, er vel tvivelsomt, i alfald ere de opstillede Slægtled fra den 1450 levende Anders Hak og tilbage til Kong Sverker mer eller mindre uhistoriske. :=: Selv om Hakslægten maa give Afkald paa Traditionen om sin Kongelige Herkomst, bliver den dog en af de ælste og ansetteste Slægter."

dermera konung Knut år 1196 avlidit, *att* därvid hans söner varit omyndiga (vare sig nu den av dem, som hyllats som konung under faderns livstid förut avlidit eller ännu var i livet), *att* på denna grund den godvilliga överenskommelse genom Folkungarnes mäktiga bemedling träffats de två kungasläkterna emellan, att Sverker visserligen skulle bliva konung, men den avlidnes äldste son, så som Messenius kategoriskt förklarar, skulle efterträda Sverker på tronen, *att* av denna anledning Knuts söner med vänskap uppehöll sig vid Sverkers hov, *att* denne därefter fick en son med Ingegerd vid namn Johan, *att* Sverker låtit, såsom faktiskt skedde, utropa denne till konung och efterträdare (detta må nu hava varit ett rent löftesbrott från Sverkers sida, eller ock har Knuts äldste son avlidit och Sverker endast varit genom löfte bunden vid denne personligen) samt *att* tillfölje härav Knuts söner gjorde ett uppror, som med Folkungarnes bemedling krossades vid Elgarås år 1205.¹ *Men härigenom förklaras ej*, varför Folkungarne faktiskt senare gjorde uppror mot den, som varit svåger till fyra Folkungabröder. Och det är *delvis* på denna grund, som jag ansluter mig till Munchs förutnämnda uppfattning, *att* Sverker förskjutit Ingegerd, *att* till följe därav Folkungarne gjort uppror samt drivit Sverker ur landet samt *att* denne därefter sökt och erhållit hjälp hos sin andra gemål Benediktas fader samt hos dennes fränder. Helt ur räkningen får dock ej här lämnas, att Magnus Broke, son av Birger Brosas andre son Knut Jarl, bevisligen blivit gift med Sigrid, Knut Erikssons dotter.² Tiden härför är okänd. Magnus Broke uppehöll sig i början av 1230 vid sin frände norske konungens hov. Men redan år 1208 kunna Magnus och även-

¹ Sverkers egen förklaring härom återfinnes *D. S.* nr 135.

² Uti olika läsningar av Håkon Håkonsóns saga finnas motstridiga uppgifter härom. Munch (anf. st. III, pag. 747) har sökt förlika de olika meningarna samt anser Knut jarl själv gift med en dotter till Knut Eriksson, *K. H. K. (Folkungäkten, Sv. autogr. sällsk:s tidskr. I)* har annan åsikt och hänvisar i så måtto till felaktiga äldre svenska kronologier. Jag hoppas, att i en senare studie kunna framlägga resultatet av mina undersökningar i frågan.

ledes hans hustru hava varit fullvuxna. Det är då frågan, huruvida ensamt ett sådant gifte redan då kan hava förmått Folkungarne att sadla om.

Det finnes emellertid, alldeles oberoende härav, ett mycket välgående skäl för åsikten om Benedikta som Sverkers andra gemål, ett skäl, som hittills ej uppmärksamrats: Benediktas fader, Ebbe Suneson, var nämligen, enligt professor Hans Olrik,¹ född så sent som "omkring år 1158", och Benediktas egna syskon förekomma ej under 1100-talet, utan verkade långt in på följande århundrade resp. till åren 1232,² före 1248,³ efter 1254⁴ och 1256.⁵

Med stöd av ovanstående, och då därtill kommer, att Ingegerd kan hava varit född redan på 1160-talet,⁶ är det sannolikast antaga, att denna senare varit Sverkers första gemål, samt att Benedikta, i likhet med syskonen, hör, som fullvuxen, trettonde århundradet till. Hon kan sålunda länge hava överlevt sin man — kronologiskt sett in på andra hälften av sagda sekel.

¹ Hos Bricka: *Danskt biografiskt lexikon* under monografien: "Ebbe Sunesön".

² Marskalk Johannes Ebbeson dog då i Acca på resa till Heliga landet.

³ Cecilia, g. m. Jon Reimartsen.

⁴ Christina, g. m. Harald Marsk, levde ännu detta år.

⁵ Peder Ebbesen avled 4 februari detta år. (Se i dessa frågor stamtavlorna dels hos Langebek IV, tab. IV (och pag. 545) dels i *Danmarks Adels Aarboeg* X och XIV (under ätten Galen).

⁶ Ingegerds moder, Brigida, som måste varit född efter faderns tronbestigning år 1130, senast år 1137 (fadern dog året innan), hade redan sett sin andre man dödas år 1161 (av konung Karl Sverkersson) och kan därför hava ej långt därefter trätt i sitt tredje gifte med Birger Brosa (Munch II, pag. 673, 783, III, 5). [De voro i alla händelser gifta år 1174, då tronpretendenten Eystein Meyla infann sig hos dem (Munch III, pag. 44)]. Ingegerd kan därför redan vara född på 1160-talet. Något gifte mellan henne och Sverker förr än efter Sverres gifte med Erik den heliges dotter år 1185, kan emellertid svårligen tänkas till följe mordet å Brigidas andra man (konung Magnus Henriksson) och å konung Karl Sverkersson och till följe det spända förhållandet dessförinnan mellan kung Knut Eriksson och Birger å ena sidan, danska konungahuset å andra sidan.

Därest detta är riktigt, kan man säga, att historiskt sett ringa svårighet möter identifiera henne med blyrullens Benedikta efter de märkliga upplysningar i frågan, som dr Frödin i denna tidskrift lämnat och att här som ofta annorstädes de historiska och arkeologiska vetenskaperna ömsesidigt stöda varandra. (Vår tid kännetecknar sig ju på det arkeologiska området genom fynd ej blott i Varnhem, varom väl snart redogörelser äro att förvänta, utan även i Vreta kloster, där bland gjorda fynd av hädangångne kunglige man tyckes hava anträffat skelettet av den storvuxne konung Magnus Nilsson.)¹ Det är tvivelsutan en landvinning på det historiska området, att fyndet i "Sverkerskapellet" givit stöd åt Muncks sannolikt riktigare uppfattning av tilldragelserna under Sverker den andres regeringstid.

Efter vad som ovan anförts, återstår det sålunda måhända endast att genom kommande undersökningar lyckas med helt få år tillbakaflytta förekomsten av den modernare runtyp, som man hittills ej anträffat under 13:e seklet. Blir detta fallet, bekräftas ytterligare, att det är Sverkers andra gemål Benedikta, som begravts i "Sverkerskapellet". Ty den andra invändningen häremot saknar enligt min mening betydelse. Visserligen är det sant, att Jacobus de Voragine avled år 1298, men han var dock född så tidigt som år 1232² och kan sålunda hava gjort förarbetena till sina "legenda aurea" rent av under Benediktas livstid.

---

¹ Till denne mördares offer Knud Lavards grav i Ringsted samt till mordplatsen i Haraldsteds skog vallfärda i dessa dagar i stora skaror danskar, viljande därmed hedra Sönderjyllands förste härtig på tid, då denna landsända återbördats till det gamla moderlandet.

² Brockhaus, *Konversationslexikon*.